

УДК 336.7:347.7

Методичні підходи до інтегральної оцінки конкурентоспроможності комерційного банку

Соцька Ю.І.

аспірант кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

У статті пропонується методика інтегральної оцінки конкурентоспроможності комерційного банку, на засадах якої можливо проводити порівняльний аналіз банків-конкурентів, формувати їх рейтинги по рівню поточного і перспективного фінансового стану, ефективності діяльності та якості наданих послуг. Основні зведені групи показників діяльності банку як складові інтегрального індикатору дають змогу отримати комплексне уявлення про конкурентоспроможність банку на ринку.

Ключові слова: банк, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, інтегральний показник конкурентоспроможності, регіональний ринок банківських послуг.

Соцкая Ю.И. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИНТЕГРАЛЬНОЙ ОЦЕНКЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

В статье предлагается методика интегральной оценки конкурентоспособности коммерческого банка, на основе которой можно проводить сравнительный анализ банков-конкурентов, формировать их рейтинги по уровню текущего и перспективного финансового состояния, эффективности деятельности и качества предоставляемых услуг. Основные сводные группы показателей банка как составные интегрального индикатора позволяют получить комплексное представление о конкурентоспособности банка на рынке.

Ключевые слова: банк, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, интегральный показатель конкурентоспособности, региональный рынок банковских услуг.

Sotska Y.I. METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE COMPETITIVENESS INTEGRAL ESTIMATION OF COMMERCIAL BANKS

The author proposes the method of competitiveness integral estimation of commercial banks, on the basis of which it is possible to make a comparative analysis of competing banks, to form their ratings on the current and future financial position, the effectiveness and quality of services. The total consolidated groups of the bank indexes, as components of the integral indicator, allow obtaining a comprehensive view of the bank competitiveness in the market.

Keywords: bank, competitiveness, competitive advantages, integrated index of competitiveness, regional banking market.

Постановка проблеми. Сучасні умови діяльності банків України детерміновані негативним впливом політичної та економічної криз, поглибленням диспропорцій у розвитку окремих галузей економіки, збитковістю великої кількості підприємств, що посилюють конкуренцію між банками та небанківськими кредитними організаціями на фінансовому ринку. Зазначене актуалізує необхідність підвищення конкурентоспроможності банків, але для цього потрібно використання адекватного методичного інструментарію, що дозволить виявити конкурентний потенціал й критичні зони в діяльності банків і на цій основі формувати стратегії підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки надійності, фінансової стійкості, конкурентоспроможності банків присвячені праці великої кількості як іноземних (І. Ансоффа, П. Роуза, М. Портера, І. Рикової,

А. Буздаліна тощо), так і вітчизняних (О. Дзюблюка, С. Козьменка, І. Лютого, О. Мірошніченка, В. Міщенко, О. Солодкої, Л. Примостки та інших) вчених.

Постановка завдання. Метою наукового дослідження є розробка інтегрального показника щодо визначення конкурентоспроможності банків України. Завдання наукової роботи полягає в обґрунтуванні наукових підходів до формування інтегральної оцінки конкурентоспроможності банків, визначенні груп та складу індикаторів, використання яких у зведеному показнику буде сприяти визначенню конкурентних позицій банків на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість наукових праць, присвячених проблемам оцінки конкурентоспроможності банків, базуються на методиках оцінки фінансового стану комерційного банку, або на таких важливих характеристиках його діяльності, як стабільність і надійність. Дані мето-

дики розрізняються по джерелах одержання інформації, охоплення напрямків банківської діяльності й урахуванню її середовища, виду використовуваних показників, інструментарію побудови, технологіям розрахунку тощо.

Разом з тим розглянуті методики не повною мірою можуть бути використані для оцінки конкурентоспроможності комерційного банку, оскільки охоплюють окремі напрямки банківської діяльності, найчастіше фінансової, та містять набір показників, що не відповідають завданням оцінки загального рівня конкурентоспроможності комерційного банку. Тому, для досягнення цілей стратегічного управління процесами формування конкурентних переваг банків виникає необхідність розробки та використання спеціальних методик оцінки конкурентоспроможності комерційного банку. Особливості цих методик обумовлені як розходженням позицій з питань змісту самого поняття «конкурентоспроможність комерційних банків», так і вибором рівня й об'єкта дослідження й, відповідно, чинників, що обумовлюють конкурентоспроможність.

На наш погляд, з урахуванням того, що реалізація завдань конкурентних стратегій розвитку потребує об'єктивної оцінки конкурентоспроможності банку, необхідно використовувати узагальнений, комплексний показник, який дозволить використати велику кількість показників для оцінки конкуренції на банківському ринку та в результаті буде сприяти прийняттю найбільш оптимального управлінського рішення. Отже, сучасна система оцінки конкурентоспроможності комерційного банку повинна базуватися на інтегральних показниках, які визначаються сукупністю окремих індикаторів конкурентоспроможності.

Відповідно до трактування сутності конкурентоспроможності комерційного банку як інтегральної характеристики його діяльності, методика оцінки конкурентоспроможності банку передбачає використання інтегрального індикатора, що може бути представлений як композиція системи окремих критеріїв.

Інтегральний індикатор, на відміну від окремих показників, дозволяє одержати комплексне уявлення про конкурентоспроможність банку. У той же час необхідно відмітити, що використання окремих показників сприяє виявленню як переважних, так і критичних позицій банку по окремих напрямках його діяльності, тому їх використання теж необхідно для формування методів стратегічного управління підвищенням конкурентоспроможності банку.

Відповідно до результатів порівняльного аналізу різних методик оцінки конкурентоспроможності банку таких авторів, як А. Захар'ян [1, с. 16-17], В. Краюшкін [2, с. 304], І. Рикова [3, с. 65], а також з урахуванням вимог та обмежень щодо можливих до використання показників у дослідженні були визначені наступні групи показників, що характеризують основні критерії конкурентоспроможності банків:

- абсолютні показники діяльності банку – загальна величина активів, що приносять дохід; величина зобов'язань; величина власного капіталу; кошти юридичних осіб; величина депозитів домогосподарств; величина коштів банків; кредитного портфеля; загальний розмір простроченої заборгованості за позиками; прибутку банку;

- відносні показники ефективності діяльності банку – показник надійності банку; показник якості активів; показник якості кредитного портфелю; рентабельність активів банку; рентабельність капіталу банку; рівень достатності капіталу банку; коефіцієнт клієнтської бази банку;

- показники, що оцінюють позиції банку на ринку банківських послуг – питома вага позичок банку в загальному обсязі кредитної заборгованості в регіоні; доля активів банку у ВРП регіону; рівень концентрації; рівень доходності операцій банку; показник вартості послуг; коефіцієнт відносної капіталомісткості банку;

- коефіцієнти ризику – ризик незбалансованої стійкості банку; коефіцієнт кредитного ризику банку; коефіцієнт процентного ризику банку.

Вплив цих чотирьох груп показників на загальний рівень конкурентоспроможності комерційного банку умовно можна представити у вигляді функції чотирьох груп змінних:

$$K = f(\{A_i, i = 1, \dots, n\}, \{O_j, j = 1, \dots, m\}, \{P_k, k = 1, \dots, l\}, \{R_u, U = 1, \dots, t\}), \quad (1)$$

де K – показник інтегральної конкурентоспроможності комерційного банку;

A_i – i -й абсолютний показник діяльності банку; n – кількість абсолютних показників; O_j – j -й відносний показник ефективності діяльності банку; m – кількість відносних показників ефективності діяльності банку; P_k – k -й показник, що оцінює позиції банку на ринку банківських послуг; k – кількість одиничних показників, що оцінюють позиції банку на ринку банківських послуг; R_u – u -й одиничний коефіцієнт ризику; t – кількість показників ризику.

Для однозначного порівняння між собою кожен з показників x_j має бути нормованим (уніфікованим), тобто приведеним до інтервалу $0 \leq \bar{x}_j \leq 1$, причому $\bar{x}_j=1$ відповідає найкращим (оптимальним) значенням цього показника, а $\bar{x}_j=0$ – найгіршим (неприпустимим) його значенням, де \bar{x}_j – нормоване значення. Це значення будемо називати індикатором первинного показника \bar{x}_j [5, с. 18].

Після нормалізації значень кожного з заданої системи первинних показників інтегральний індекс цієї системи обчислюється як сума нормалізованих величин з певними ваговими коефіцієнтами (однаковими або ні):

$$I = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m k_j \bar{x}_{ij}, \quad (2)$$

де k_j – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску j -го показника в інтегральний індекс i -го періоду, \bar{x}_{ij} – нормалізовані значення показників \bar{x}_{ij} .

Зазначений інтегральний показник I дорівнює «1» тоді, коли всі \bar{x}_{ij} набувають «найкращих», або оптимальних, значень, та «0», якщо всі показники «найгірші».

Для спрощення аналізу далі будемо вважати, що всі показники мають однакову вагу, тоді

$$k_j = 1/m. \quad (3)$$

При цьому серед усіх значень статистичних даних про змінювання в часі заданого показника знаходять мінімальне x_{min} та максимальне x_{max} значення, а далі виконують нормування за формулою:

$$\bar{x}_i = \frac{x_i - x_{min}}{x_{max} - x_{min}}, \quad i = \overline{1, n}, \quad (4)$$

де n – обсяг статистичних даних (довжина вибірки), або число точок часового ряду.

При цьому $\bar{x}_i=0$, коли $x_i = x_{min}$, та $\bar{x}_i=1$, коли $x_i = x_{max}$.

Зазначимо, що таке нормування можна використовувати тоді, якщо збільшення показ-

Таблиця 1

Зведений інтегральний показник конкурентоспроможності регіональних банків Одеської області у 2010–2014 роках

Показники	Роки	Банки Одеської області				
		«Південний»	«Марфін-банк»	«Місто-Банк»	«Інвест-банк»	«Фінбанк»
Абсолютні показники діяльності банку	2010	0,305	0,157	0,088	0,041	0,064
	2011	0,314	0,16	0,099	0,008	0,082
	2012	0,32	0,129	0,082	0,008	0,082
	2013	0,32	0,078	0,074	0,044	0,078
	2014	0,32	0,069	0,086	0,046	0,038
Відносні показники ефективності діяльності банку	2010	0,125	0,105	0,087	0,201	0,093
	2011	0,09	0,081	0,048	0,262	0,088
	2012	0,085	0,067	0,169	0,251	0,12
	2013	0,131	0,096	0,182	0,196	0,018
	2014	0,11	0,104	0,213	0,184	0,046
Показники, що оцінюють позиції банку на ринку банківських послуг	2010	0,2	0,089	0,026	0	0,024
	2011	0,2	0,099	0,031	0	0,036
	2012	0,195	0,092	0,037	0	0,049
	2013	0,2	0,047	0,018	0	0,033
	2014	0,2	0,041	0,035	0	0,019
Коефіцієнти ризику	2010	0,046	0,016	0,056	0,019	0,06
	2011	0,074	0,04	0,04	0,04	0,093
	2012	0,104	0,093	0,053	0,09	0,04
	2013	0,08	0,077	0,016	0,084	0,05
	2014	0,104	0,096	0,031	0,082	0,071
Показник інтегральної конкурентоспроможності банку	2010	0,676	0,367	0,257	0,261	0,241
	2011	0,678	0,38	0,218	0,31	0,299
	2012	0,704	0,381	0,341	0,349	0,291
	2013	0,731	0,298	0,29	0,324	0,179
	2014	0,734	0,31	0,365	0,312	0,174

Розраховано автором за даними [5]

ника сприяє зростанню значення інтегрального індексу оцінки – такого типу показники називають стимуляторами [4, с. 18].

Якщо ж збільшення показника призводить до зменшення інтегрального показника, тобто він належить до показників, які називають дестимуляторами, і тоді нормування проводиться за формулою:

$$\bar{x}_i = \frac{x_{max} - x_i}{x_{max} - x_{min}}, i = \overline{1, n}, \quad (5)$$

При цьому $\bar{x}_i=0$, коли $x_i = x_{max}$, та $\bar{x}_i=1$, коли $x_i = x_{min}$.

У дослідженні здійснено порівняння конкурентоспроможності банків м. Одеси, локалізованих в одному регіоні, тобто функціонуючих в однакових умовах, що дозволяє при розрахунку інтегрального коефіцієнта не враховувати фактори зовнішнього середовища. Вищевказані показники розраховані за даними наступних банків Одеської області: ПАТ «КБ Південний», ПАТ «Марфінбанк», ПАТ «Інвестбанк», ПАТ «Місто-Банк» і ПАТ «Фінбанк» за 2010 – 2014 роки.

Зведена оцінка складових розрахунку конкурентоспроможності комерційних банків м. Одеси за запропонованою методикою, а також розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності представлені в таблиці 1.

З даних наведеної таблиці видно, що інтегральний показник конкурентоспроможності банку формується з рівно вагових абсолютних і відносних показників, а також його позицій на ринку з урахуванням ризикованості діяльності. Враховуючи, що значення інтегрального показника конкурентоспроможності повинно досягати до 1, проведені розрахунки по банках м. Одеси свідчать про те, що найкращі пози-

ції по більшості періодів, що аналізуються, у ПАТ «Південний»: по абсолютним показникам діяльності банку вони складають 0,32, по показникам, що оцінюють позиції банку на ринку банківських послуг 0,2, а показник інтегральної конкурентоспроможності банку досягає 0,734. Інші банки, що аналізуються, мають значно нижчий рівень інтегрального показника. Найгірше значення досліджуваного показника за останні 2 роки у ПАТ «Фінбанк» – 0,17, яке пов'язане із погіршенням майже усіх показників конкурентоспроможності.

Зазначимо, що за 2010-2014рр. значення інтегрального показника конкурентоспроможності банків Одеської області змінювалось в залежності від зовнішніх та внутрішніх умов функціонування банківської системи України, які значно погіршилися протягом 2015 р., про що свідчать статистичні дані НБУ.

З урахуванням проведених розрахунків, вважаємо за доцільне для здійснення ранжирування використати запропоновану В. Краюшкіним [2, с. 306] шкалу обмежень по рівню конкурентоспроможності комерційного банку (табл. 2).

За даними, наведеними в таблиці 2, стан конкурентоспроможності банку можна віднести до типів від критичної до високої в залежності від значення розрахованого для даного банку інтегрального показника.

Так, за наведеною шкалою, рівень конкурентоспроможності банку «Південний» можна вважати за середній, «Фінбанку» – за критичний, що підтвердилось у 2015 р., інші банки Одеської області мають низький рівень конкурентоспроможності.

Ранжирування регіональних банків на засадах наведеної вище шкали наведено в таблиці 3.

Таблиця 2

Характеристика конкурентних переваг позицій банку в відповідності з інтегральним показником конкурентоспроможності [2, с. 306]

Тип	Значення ІПК	Характеристика
Критична	0 – 0,3	У банку низькі показники ефективності діяльності, недостатня ресурсна база, високий ризик операцій при низькій доходності
Низька	0,3 – 0,6	Банк забезпечує виконання основних нормативних показників діяльності, але має обмежену ресурсну базу, що викликає низьку питому вагу обсягу банківських послуг на ринку та низьку диверсифікацію клієнтської бази
Середня	0,6 – 0,85	Банк має достатню ресурсну базу і високу диверсифікацію клієнтської бази, але при цьому існує низька ефективність розміщення залучених коштів, що обмежує розмір частки банку на ринку
Висока	0,85 – 1	У банку висока ефективність діяльності, достатній обсяг ресурсної бази, щоб забезпечити усі потреби клієнтів що дає змогу завоювати значний обсяг ринку банківських послуг

ІПК – інтегральний показник конкурентоспроможності

Таблиця 3
**Результати типології регіональних банків
 Одеської області за рівнем
 їхньої конкурентоспроможності**

Банк	2010	2011	2012	2013	2014
Банк «Південний»	С*	С*	С*	С*	С*
Марфінбанк	Н**	Н**	Н**	Н**	Н**
Місто-Банк	К***	К***	Н**	Н**	Н**
Інвестбанк	К***	Н**	Н**	Н**	Н**
Фінбанк	К***	К***	К***	К***	К***

*Середня; **Низька; ***Критична

Проведений аналіз свідчить про таке: регіональні банки мають низький запас кредитних ресурсів для задоволення потреб усіх груп можливих клієнтів, тому їм досить складно здійснювати конкурентну боротьбу з банками першої групи, які здійснюють свою діяльність на території Одеської області.

Саме з цим пов'язане те, що найбільш великі банки Одеського регіону не змогли піднятися вище за середній рівень конкурентоспроможності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок про низьку конкурентоспроможність досліджуваних банків м. Одеси, що, у свою чергу, вимагає розробки методів стратегічного управління по нарощуванню конкурентних позицій банків. Отже, запропонований інтегральний показник конкурентоспроможності банків є дієвим інструментом комплексного аналізу конкурентних позицій банку, тому є важливим елементом процесу формування конкурентної стратегії. А для посилення конкурентоспроможності банків Одещини, на наш погляд, необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні продукти, які будуть сприяти формуванню конкурентних переваг на засадах ефективної інноваційної стратегії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Захарьян А.Г. Экспертная оценка комплексной устойчивости коммерческого банка [Текст] / А.Г. Захарьян // Финансовые исследования. – 2004. – № 9. – С. 14-19.
2. Краюшкин В.С. Разработка методики интегральной оценки конкурентоспособности коммерческого банка [Текст] / В.С. Краюшкин, Н.Н. Куницына // Мир науки, культуры, образования. – 2013. – № 2. – С. 303-306.
3. Рыкова И.Н. Электоральные факторы, определяющие конкурентоспособность банковских услуг [Текст] / И.Н. Рыкова, А.А. Чернышев // Финансы и кредит. – 2003. – № 20. – С. 63-69.
4. Волощук Р.В. Підходи до нормування економічних показників. Індуктивне моделювання складних систем : зб. наук. пр. – К. : МННЦ ІТС НАН та МОН України, 2009. – Вип. 1. – С. 17-25.
5. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
6. Буздалин А.В. Рейтинги значимости банков [Электронный ресурс] / А.В. Буздалин. – Режим доступа : <http://www.bankclub.ru/library.htm?id=:1>.
7. Никонова И.А. Стратегия и стоимость коммерческого банка [Текст] / И.А. Никонова, Р.Н. Шамгунов. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 304 с.